

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

MINISTRIA E ARSIMIT, SHKENCËS, TEKNOLOGJISË DHE INOVACIONIT
MINISTRY OF EDUCATION, SCIENCE, TECHNOLOGY AND INNOVATION
MINISTARSTVO PROSVETE, NAUKE, TEHNOLOGIJE I INOVACIJA

Tematski moduli za zaštitu dece (Školski kontekst)

Priština, 2023. godine

This manual was supported by Care International in Balkans with partners SIT and YMCA, through funding from Austrian Development Cooperation. The content is responsibility of the Ministry of Education, Science, Technology and Innovation of Kosovo and does not necessarily reflect the position of Austrian Development Cooperation.

Sadržaj:

Uvod	4
Nastavne mogućnosti	6
<i>Tematski moduli:</i>	
• MODUL 1. Sprečavanje i prijavljivanje nasilja u školama	9
• MODUL 2. Sprečavanje i reagovanje na napuštanje škole	12
• MODUL 3. Zaštita dece na internetu	15
• MODUL 4. Sprečavanje diskriminacije u školama	18
• MODUL 5. Promovisanje rodne ravnopravnosti	21
• MODUL 6. Sprečavanje govor mržnje	23
• MODUL 7. Sprečavanje nasilja u porodici	25
• MODUL 8. Sprečavanje trgovine decom	28
• MODUL 9. Sprečavanje seksualnog uznemiravanja	30
• MODUL 10. Program Inicijativa mladića - Program Y (mladi)	33
• MODUL 11. Sprečavanje ranih brakova	36
• MODUL 12. Sprečavanje dečijeg rada	39
Upotreba modula u obuci nastavnika	43
Zaključak	46

UVOD

U ovom paketu modula date su osnovne informacije o temama koje se odnose na Zakon o zaštiti deteta i ulozi škole u bavljenju ovim temama. Teme sprečavanja nasilja, napuštanja škole, rizika na internetu, diskriminacije, rodno zasnovanog nasilja, trgovine ljudima, ranih brakova, opasnog rada i tako dalje., su od interesa da budu obrađene kroz kvalitetno obrazovanje, jer sprečavanje i reagovanje na njih stvara mogućnosti i pogodnosti za postizanje rezultata dece, kako to zahtevaju nastavni planovi i programi na različitim obrazovnim nivoima. Ishodi učenja su osnovni cilj obrazovnih institucija, ali je sprečavanje ovih rizičnih i izazovnih elemenata u suštini institucionalna odgovornost i obaveza kako bi se obezbedila zaštita dece i njihov potpuni razvoj u fizičkom, intelektualnom, socijalnom i emocionalnom pogledu.

Kada su deca ugrožena ili izložena ovakvim problemima, nemoguće im je posvetiti odgovarajuću pažnju u obrazovno-vaspitnom procesu. Pod uticajem različitih okolnosti koje ometaju njihov razvoj, deca mogu da promene svoje ponašanje i stavove. U velikom broju slučajeva, evidentan je pad rezultata učenja, kao i umešanost u negativne pojave, asocijalno ponašanje, izražavanje agresije ili povlačenja u sebe, izolovanost od društva, nedostatak saradnje sa vršnjacima i nastavnicima i drugo.

Moduli koji se nude u okviru ovog paketa kao što možete da vidite, u skladu su sa aktuelnim obrazovnim nastavnim planovima i programima i važećim zakonodavstvom. Konkretno, svi se odnose na Zakon o zaštiti deteta i obaveze obrazovno-vaspitnih institucija po ovom i drugim zakonima koje možete pogledati na linkovima na kraju svakog modula. Dakle, paket pruža podršku osoblju naših škola, koji je u skladu sa ulogom koju imaju prema nacionalnim politikama koje se bave ovim temama.

Paket sadrži 12 tematskih modula, kojima prethodi poglavlje o povezanosti sa našim obrazovnim nastavnim planovima i programima i završava se sa mogućnošću njihovog obrađivanja kroz obuku, uključujući i školsku obuku.

Dvanaest tematskih modula su sledeći:

- Modul 1. Sprečavanje i prijavljivanje nasilja u školama
- Modul 2. Sprečavanje i reagovanje na napuštanje škole
- Modul 3. Zaštita dece na internetu
- Modul 4. Sprečavanje diskriminacije u školama
- Modul 5. Promovisanje rodne ravnopravnosti
- Modul 6. Sprečavanje govora mržnje
- Modul 7. Sprečavanje nasilja u porodici
- Modul 8. Sprečavanje trgovine decom
- Modul 9. Sprečavanje seksualnog uznemiravanja
- Modul 10. Program Inicijative mladića - Program Y (mladi)
- Modul 11. Sprečavanje ranih brakova
- Modul 12. Sprečavanje dečijeg rada

Pored glavnih elemenata o ulozi škole u razmatranju ovih tema i reagovanju na okolnosti vezane za njih, na kraju modula su dati i drugi izvori i materijali koji se mogu koristiti prema izboru i kreativnosti nastavnika. Prateći materijali, osim što informišu i usmeravaju rad školskog osoblja, podstiču i motivišu na još kvalitetniji rad koji nastavnici mogu da obave, u okviru fleksibilnosti koju imaju u određivanju tema i metodologije obavljanja nastavnih aktivnosti.

Pošto osoblje ministarstva stalno kreira nove materijale i overava materijale partnerskih organizacija, ovaj paket će se redovno dopunjavati i obogaćivati.

S poštovanjem,

Autorke: Merita Januzi, Azize Sekiraqa

Shqipe Gashi, Habibe Buzuku

Nastavne mogućnosti

Teme koje se odnose na sprečavanje i tretman nasilja u školama; prevencija i intervencija ranog napuštanja škole i; zaštita na internetu; sprečavanje nasilja u porodici; sprečavanje diskriminacije; promovisanje rodne ravnopravnosti; sprečavanje govora mržnje; sprečavanje trgovine ljudima; sprečavanje seksualnog uznemiravanja; podizanje svesti mladih, posebno dečaka da ne pribegavaju nasilju nad ženama, o; sprečavanje ranih brakova i sprečavanje dečijeg rada su teme koje zauzimaju posebno mesto u dokumentima nastavnih planova i programa preduniverzitetskog obrazovanja Kosova.

Sprečavanje nasilja se promoviše kroz razvoj pozitivnih ponašanja koje učenici i ljudi uopšte ispoljavaju u porodici, školi, na radnim mestima, i različitim sredinama u odnosu na sebe, druge i okolinu.

Nastavni dokumenti takođe omogućavaju učenicima da u akademskom smislu prepoznaju nasilje kao pojam, šta se pod tim podrazumeva, koji su uzroci i kako se može izbeći, kako ga tretirati, sprečiti i prijaviti. Dakle, ko su osobe i institucije koje se time bave i koja ponašanja treba da se ispolje u različitim životnim situacijama?

Dokumenti nastavnog plana i programa pružaju dovoljno prostora da se takve teme obrađuju na redovnim časovima u učionici kroz međupredmetna pitanja/teme i izborne predmete, kao i tokom slobodnih vannastavnih aktivnosti.

Međupredmetni pristup

Teme predstavljene u paketu mogu da obrađuju svi predmeti svih nastavnih oblasti, sa svojim nastavnim sadržajima i iz različitih tačaka gledišta i to:

Kroz nastavne predmete nastavne oblasti *Jezici i komunikacija*, učenicima se mogu obezbediti književni i neknjiževni tekstovi koji opisuju prošlost, sadašnjost i budućnost i dati prostor za analizu sadržaja u smislu vremena, mesta, kulture, institucija, ponašanja i tako dalje.

Kroz nastavne predmete nastavne oblasti *Umetnost*, učenici se mogu osposobiti da komuniciraju sa drugima, da pokazuju emocije, poruke, informacije o različitim životnim pitanjima i situacijama kroz muzičku i figurativnu umetnost.

Kroz predmete nastavne oblasti *Matematika*, učenici se mogu osposobiti da prosuđuju i pronalaze rešenja za različita društvena pitanja koristeći numeričke podatke i statističke informacije, kao što su pitanja vezana za rod, napuštanje škole, trgovinu ljudima i nasilje, ali i o pozitivnim pitanjima kao odgovor na njih.

Kroz predmete nastavne oblasti *Prirodne nauke*, učenici mogu sticati znanja i razvijati veštine o hemijskim supstancama, na koji način da vode računa o svom telu, kako da se ponašaju i brinu o sebi, ali i o drugima, kao i o uticaju i posledicama različitih fizičkih radnji, i slično.

Kroz predmete nastavne oblasti *Život i rad*, učenici se mogu osposobiti da shvate važnost rada za individualno i kolektivno blagostanje, zatim da se upoznaju sa prednostima i nedostacima tehnologije, posebno informacione tehnologije, njenoj pravilnoj upotrebi, mogućim rizicima koje donosi, kako da se snađu u različitim životnim situacijama i tako dalje.

Kroz nastavnu oblast *Fizičko vaspitanje, sportovi i zdravlje*, učenici se mogu osposobiti i pripremiti za zdrav i bezbedan život obrađujući teme i obavljajući fizičke aktivnosti, naročito one koje im omogućavaju da se zaštite u slučajevima opasnosti izazvanim ljudskim faktorom.

U predmetima nastavne oblasti *Društvo i životna sredina*, ovakvim temama je dat veliki prostor, u sadržajnom pogledu. U osnovnom obrazovanju obrađuju se kroz predmet *društvo i životna sredina*, u nižem srednjem obrazovanju kroz predmete *građansko vaspitanje, istorija i geografija*, a u višem srednjem obrazovanju, pored navedenih predmeta, obrađuju se i kroz *psihologiju, sociologiju i filozofiju*. Tema nasilja se obrađuje u okviru svih koncepata ove oblasti, kao što su: pojedinac, grupe i društveni odnosi; društveni i prirodni procesi; norme, prava i odgovornosti; donošenje odluka i institucije; životna sredina, resursi i održivi razvoj. Mogu se razmatrati u smislu ponašanja, verovanja, stavova, individualnih i kolektivnih emocija, kulture, normi, zakonodavstva, vremena i mesta, i tako dalje. Pogledajte: <https://masht.rks.gov.net/category/arsimi-parauniversitar/>.

Na nastavniku ostaje da identifikuje rezultate učenja nastavnog predmeta koje će nastojati da postigne sa učenicima, a na osnovu njih da odredi sadržaje – jedinice, sredstva i nastavne materijale koji su prilagođeni uzrastu učenika. (Većinu njih možete pronaći u paketu modula, ali i na drugim mestima.).

Pristup kroz izborne predmete i vannastavne aktivnosti

Pored redovnih nastavnih predmeta, takve teme se mogu obrađivati i kroz izborne predmete. Nastavnici mogu uzeti materijale koji se nalaze spremni u ovom paketu i/ili ih prilagoditi potrebama i interesovanjima učenika, roditelja i zajednice. Da bi se ovi materijali koristili za izborne predmete mora se proći kroz postupke predviđene Administrativnim uputstvom o izbornim predmetima. Pogledajte: <https://masht.rks.gov.net/udhezim-administrativ-mashti-nr-11-2023-per-kurrikulen-me-zgjedhje-ne-arsimin-parauniversitar/>.

Vannastavne aktivnosti se mogu sprovesti obeležavanjem određenih datuma, sprovođenjem različitih kampanja i projekata podizanja svesti, posredovanjem i saradničkim aktivnostima unutar i van škole. Takođe može da se saraduje sa zajednicom i odgovornim institucijama.

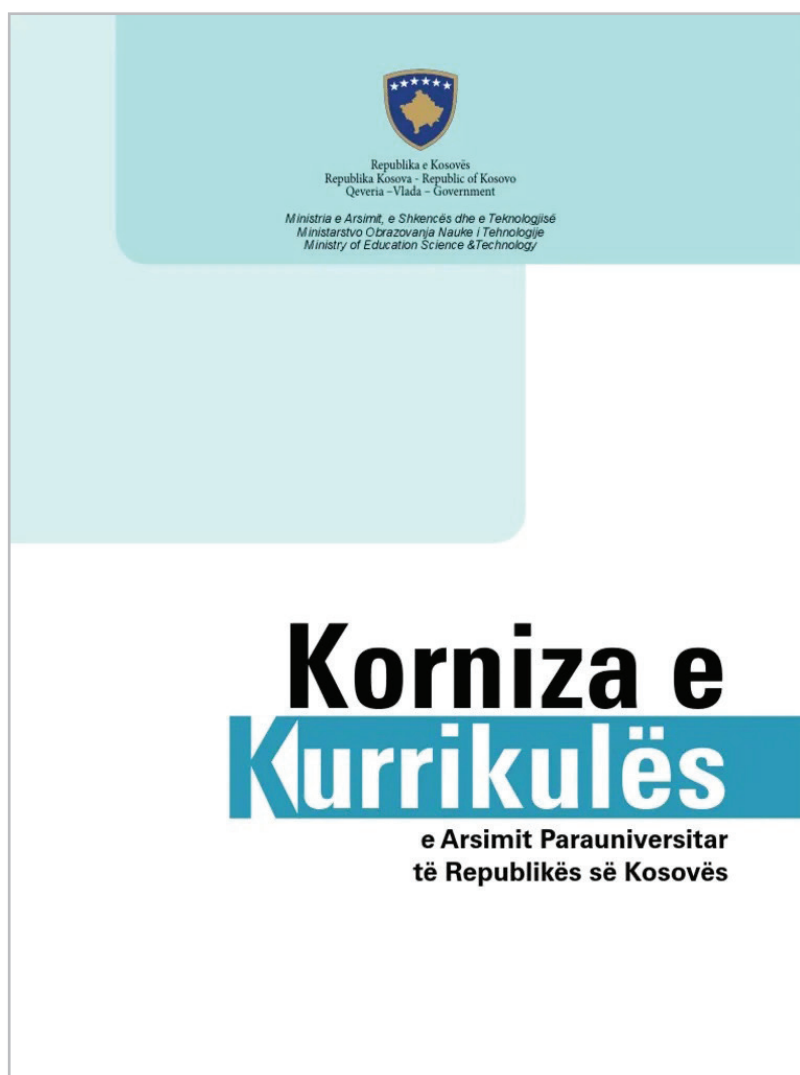
Pogledajte: <https://masht.rks.gov.net/ua-nr-02-2016-dt-12-01-2016-aktivitetet-jashteshkolllore-25-faqe>.

Metodološki pristup

Pored sadržajne obrade tema pomenutih u ovom paketu modula, predlaže se stvaranje pozitivne klime u učionici tokom razvoja procesa učenja. Treba koristiti demokratske nastavne metode, gde učenici mogu slobodno da izraze svoje mišljenje i da saslušaju mišljenje drugih. Takođe se predlaže rad sa učenicima u pravcu razvijanja znanja i veština da samostalno procenjuju ponašanje, probleme i fenomene, te da budu u stanju da argumentovano donose relevantne odluke u različitim slučajevima i životnim situacijama.

Aktivno učešće učenika u volonterskom radu u školi i van nje, na ovakve teme, povećaće njihovu empatiju i odgovornost kao građana da pomognu ljudima da prevaziđu različite izazove sa kojima se suočavaju i da shvate da individualno angažovanje doprinosi opštem dobru.

Materijali koji se nalaze u paketu nastavnici mogu koristiti kao dopunska ali i kao glavna sredstva za rad, kada smatraju da se kao takvi mogu koristiti, i u zavisnosti od cilja nastavne teme, očekivanog rezultata nastavnog predmeta. Mogu se koristiti u celini ili parcijalno uključujući metode rada, slike, video, priče, zadatke, statistiku, linkove i tako dalje.

1 MODUL

**PREVENCIJA I PRIJAVLJIVANJE
NASILJA U ŠKOLAMA**

Zašto ovaj modul?

Nasilje u školama predstavlja veliki problem i ima negativan uticaj na učenike, osoblje i celokupno vaspitno-obrazovno okruženje. Neophodno je da školsko osoblje preduzme korake da spreči nasilje i prijave one učenike nadležnim organima koji su u većem riziku u ispoljavanju nasilničkog ponašanja. Ovaj modul pruža smernice o prevenciji i prijavljivanju nasilja u školama.

Prevenција kao glavni stub sektora vaspitanja i obrazovanja

Prevenција nasilja je od suštinskog značaja ukoliko imate ulogu školskog osoblja, te vas ohrabrujemo da pratite sledeće važne smernice:

- Negujte kulturu poštovanja i inkluzije u celoj školi.
- Sprovodite aktivnosti podizanja svesti protiv nasilja i konfliktnog ponašanja, pored redovnih aktivnosti učenja prema nastavnom planu i programu.
- Stvorite pozitivno okruženje za učenje koje promoviše poštovanje, ljubaznost i inkluziju.
- Ohrabrite decu/učenike da prihvate različitosti i da odmah prijave svaku diskriminaciju ili maltretiranje.
- Podstaknite pozitivno ponašanje. Pohvaljivanje dece/učenika za dobro ponašanje i korišćenje sistema nagrađivanja i podsticaja za pozitivne postupke može uticati na dobre navike i motivisati prihvatljivo ponašanje među vršnjacima i u drugim odnosima.
- Pružite podršku i savetovani rad sa učenicima koji mogu imati problema sa mentalnim zdravljem ili drugim izazovima koji mogu dovesti do nasilnog ponašanja. Ohrabrite ih da zatraže pomoć kada im je potrebna.
- Budite svesni o tome šta učenici objavljuju na društvenim mrežama i razmatrajte sve objave koje promovišu nasilje ili govor mržnje! Informišite učenike o odgovornosti koju imaju za ono što objavljuju na društvenim mrežama i da to može imati posledice u školi i šire.

Upućivanje i prijavljivanje

Upućivanje i prijavljivanje nasilja je zakonska obaveza i neophodnost. Da biste uputili slučajeve kojima je potreban tretman, prvo morate prepoznati problem i korake postupanja, pa prema tome pogledajte sledeća uputstva:

- Prepoznajte znakove upozorenja.
- Budite svesni znakova upozorenja kada dete/učenik može biti u povećanom riziku da ispolji nasilničko ponašanje kao što su iznenadna promena ponašanja ili raspoloženja, društveno povlačenje ili pretnje nasiljem.
- Svaku pretnju nasiljem treba shvatiti ozbiljno i preduzeti odgovarajuće mere. Odmah prijavite svaku pretnju unutar škole, koja se po potrebi dalje prijavljuje drugim službama, u skladu sa zakonima na snazi, konkretno prema *Protokolu o sprečavanju i upućivanju nasilja u IPO*.
- Pratite korake prijavljivanja prema protokolu. Škole treba da primenjuju protokol za prijavljivanje i upućivanje učenika koji bi mogli biti u povećanom riziku da ispolje nasilničko ponašanje kako bi osigurali da deca/učenici dobiju odgovarajuću podršku i intervenciju.

- Ako je učenik u povećanom riziku da ispolji nasilničko ponašanje, važno je uključiti njegove roditelje ili staratelje u proces upućivanja. Obaveštavajte ih o situaciji i radite sa njima na izradi plana za rešavanje problema.

Zaključak

Prevenција nasilja u školama i upućivanje zahteva su koordinisani napori školskog osoblja, učenika, roditelja i članova zajednice. Stvaranjem pozitivnog okruženja za učenje; podsticanjem pozitivnog ponašanja; pružanjem podrške i savetodavnih usluga; praćenjem društvenih medija; prepoznavanjem znakova upozorenja; uzimanjem svih pretnji u obzir, primenom protokola i uključivanjem roditelja i staratelja možete stvoriti bezbedno i prijateljsko okruženje za svu decu/ sve učenike.

Linkovi:

1. ZAKON BR. 06/L-084 O ZAŠTITI DETETA

<https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=20844>

2. UREDBA VRK - BR. 21/2013 O PROTOKOLU ZA SPREČAVANJE I UPUĆIVANJE NASILJA U INSTITUCIJAMA PREDUNIVERZITETSKOG OBRAZOVANJA

<https://masht.rks-gov.net/rregullore-qrk-nr-21-2013-per-protokollin-per-parandalimin-dhe-referimin-e-dhunes-ne-institucionet-e-arsimit-para-universitar/>

3. VODIČ ZA SPROVOĐENJE UREDBE BR. 21/2013

<https://masht.rks-gov.net/udhezes-per-zbatimin-e-rregullores-nr-21-2013/>

4. DIDAKTIČKI PRIRUČNIK ZA SPREČAVANJE NASILJA

<https://masht.rks-gov.net/manual-didaktik-perparandalimin-e-dhunes/>

5. PRIRUČNIK ZA SPREČAVANJE NEGATIVNIH POJAVA U SREDNJIM VIŠIM ŠKOLAMA

<https://masht.rks-gov.net/doracak-per-parandalimin-e-dukurive-negative-ne-shkolla-te-mesme-te-larta/>

6. PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE SA AKTIVNOSTIMA ZA DEČJA PRAVA

<https://masht.rks-gov.net/doracak-per-mesimdhenes-me-aktivitete-mbi-te-drejtat-e-femijeve/>

MODUL

**PREVENCIJA I REAGOVANJE
NA NAPUŠTANJE ŠKOLE**

Zašto ovaj modul?

Napuštanje škole je ozbiljan problem koji pogađa ne samo pojedinca, već i društvo u celini. To negativno utiče na životne prilike pojedinca, na mogućnost zapošljavanja i opšte blagostanje. Kao predstavnici školskog osoblja, imate važnu ulogu u prevenciji i reagovanju na napuštanje škole. Ovaj modul smernica ima za cilj da vam pruži informacije, strategije i sredstva za efikasno sprečavanje i reagovanje na rano napuštanje škole.

Napuštanje škole je pojava udaljavanja učenika pre kraja školovanja. Može se dogoditi u bilo kojoj fazi školovanja, od osnovnog do srednjeg obrazovanja. Razlozi za napuštanje škole su složeni i višestruki i mogu se kategorisati u individualne, porodične, školske, društvene faktore i faktori iz zajednice. Neki od uobičajenih razloga za napuštanje škole su siromaštvo, porodični problemi, akademske poteškoće, orijentacija na pogrešan obrazovni profil, nedostatak motivacije i nedovoljna podrška.

Prevenција napuštanja škole

Prevenција napuštanja škole zahteva zajednički i sveobuhvatan pristup koji uključuje školu, porodicu i zajednicu. Školsko osoblje može imati i ključnu ulogu u prevenciji napuštanja škole, ukoliko postoji operativan tim za prevenciju i intervenciju koji deluje u skladu sa nacionalnim obrazovnim politikama. U nastavku su prikazana glavna uputstva za prevenciju i linkovi koji vode do detaljnih aktuelnih politika i instrumenata.

Rana identifikacija i intervencija su od suštinskog značaja, prema tome sledite sledeće smernice:

- Identifikujte decu/učenike koji su u riziku od ranog napuštanja škole i intervenišite na odgovarajuće načine kako bi im pružili podršku.
- Stvorite bezbedno, podržavajuće i inkluzivno školsko okruženje koje podstiče angažovanje učenika, motivaciju i učenje.
- Koristite nastavne metodologije koje su odgovarajuće, smislene i privlačne, i koje ispunjavaju potrebe i interese različitih učenika.
- Obezbedite personalizovane mogućnosti učenja koje ispunjavaju potrebe, interesovanja i individualne stilove učenja dece/učenika.
- Izgradite snažne i pozitivne odnose sa decom/učenicima, porodicama i širom zajednicom i pružite socijalno-emocionalnu podršku kako biste pomogli deci/učenicima da prevaziđu izazove.

Uprkos preventivnim merama, neki učenici mogu napustiti školu. Kao školsko osoblje, možete blagovremeno i efikasno odgovoriti na napuštanje škole primenom sledećih strategija:

Rana intervencija:

- Identifikujte učenike koji su u većem riziku za napuštanje škole u skladu sa politikama koje je utvrdio MONTI (pogledajte linkove kako sistem funkcioniše), preduzimanjem mera za motivisanje njihovog boravka u školi i razvoja u okviru punog potencijala.
- Identifikujte učenike koji su napustili školu i primenom intervencije pokušajte da ih vratite u obrazovani sistem.
- Tačno izvestite u SMIA.
- Obezbedite pojedinačnu podršku kako biste pomogli deci/učenicima da prevaziđu prepreke koje su dovele do njihovog napuštanja škole kao što su akademska podrška, savetovanje i podrška porodici.
- Obezbedite alternativne opcije obrazovanja, kao što su učenje preko interneta, stručna obuka ili programi obrazovanja odraslih, kako biste pomogli deci/učenicima da završe njihovo obrazovanje.
- Razvijajte strategije ponovnog angažovanja kao što su programi kontakta, mentorstva i podrške kolega kako bi pomogli deci/učenicima da se vrate obrazovanju.

Zaključak

Prevenција i intervencija na rano napuštanje škole je zajednička odgovornost koja zahteva zajednički i sveobuhvatan pristup. Kao školsko osoblje, možete da imate važnu ulogu u prevenciji i intervenciji na napuštanje škole. Primenom strategija opisanih u ovom modulu, možete pomoći da se obezbedi da sva deca/učenici imaju priliku da završe svoje obrazovanje i dostignu svoj puni potencijal.

U nastavku su dati linkovi dosadašnjih politika koje se odnose na prevenciju napuštanja škole i intervenciju na isto.

1. ADMINISTRATIVNO UPUTSTVO (MONT) BR. 08-2018 O OSNIVANJU I JAČANJU TIMOVA ZA SPREČAVANJE I REAGOVANJE

<https://masht.rks-gov.net/udhezimi-adinistrativ-masht-nr-08-2018-per-themelimin-dhe-fuqizimin-e-ekipeve-parandalimdhe-kbmnapu/>

2. LJUDSKA PRAVA I RODNA RAVNOPRAVNOST

<https://masht.rks-gov.net/category/te-drejtat-e-njeriut/>

MODUL

**ZAŠTITA DECE
NA INTERNETU**

Zašto ovaj modul?

Internet je postao sastavni deo naših života, a sa njim dolaze i opasnosti za decu. Školsko osoblje može da igra važnu ulogu u obrazovanju dece i njihovoj zaštiti kada je u pitanju bezbednost na internetu. Ovaj modul je kreiran kako bi pružio uputstva školskom osoblju koje oni mogu dalje da koriste za podizanje bezbednosti dece prilikom korišćenja interneta.

Zaštita dece na internetu kroz vaspitanje i obrazovanje

Obrazovno i vaspitno osoblje može da ima važnu ulogu u vaspitanju dece/učenika kako da adekvatno i odgovorno koriste internet (u svrhu učenja, informisanja, komunikacije i zabave u okviru pravila bezbednosti), bez zloupotrebe sebe i drugih. U nastavku se nalaze neka od glavnih uputstava:

- Prvi korak je stvaranje bezbednog okruženja za decu za učenje i komuniciranje na internetu. Škole treba da imaju internet filtere i zaštitne zidove kako bi sprečili decu da pristupe neprikladnom sadržaju ili veb stranicama. Štaviše, neophodno je osigurati da deca koriste aplikacije i društvene mreže koje odgovaraju njihovom uzrastu.
- Naučite decu o bezbednosti na internetu. Od suštinskog značaja je naučiti decu kako da budu bezbedni na internetu. Školsko osoblje treba da nauči decu da izbegavaju davanje ličnih podataka kao što su njihovo puno ime, adresa, broj telefona i imejl. Decu takođe treba naučiti da ne dele lične fotografije ili video zapise bez dozvole roditelja ili staratelja.
- Ohrabrite decu da se ponašaju odgovorno na internetu. Školsko osoblje treba da podučava decu o važnosti poštovanja privatnosti i intelektualne svojine drugih. Decu takođe treba naučiti da prijave svako sumnjivo ponašanje ili sadržaj odrasloj osobi od poverenja, bilo da je to roditelj, nastavnik, brat, sestra i tako dalje..
- Neophodno je pratiti aktivnosti dece na internetu kako bi se garantovala njihova bezbednost. Školsko osoblje treba da prati šta deca rade na internetu tokom školskih časova, sa kim su u interakciji i koje informacije dele.
- Napravite plan za sprečavanje digitalnog i druge vrste digitalnog nasilja. Digitalno, sajber nasilje je sve veći problem među decom i mladima. Škole treba da imaju plan za sprečavanje digitalnog nasilja. Školsko osoblje treba da nauči decu da prepoznaju nasilje putem interneta i kako da ga prijave odrasloj osobi (školskom osoblju, roditelju, zakonskom staratelju i tako dalje.). Štaviše, škola treba da ima politike za rešavanje incidenata nasilja putem interneta.
- Uključite roditelje i staratelje jer i oni igraju ključnu ulogu u zaštiti svoje dece na internetu. Školsko osoblje treba da obezbedi resurse koji će im pomoći da nadgledaju aktivnosti svoje dece na internetu.

Zaključak

Zaštita dece na internetu je zajednička odgovornost. Stvaranjem bezbednog okruženja; vaspitavanjem dece o bezbednosti na internetu; podsticanjem odgovornog ponašanja na internetu; praćenjem njihove aktivnosti na internetu; stvaranjem plana za sprečavanje nasilja putem interneta i uključivanjem roditelja, staratelja i školskog osoblja, doprinosi se bezbednosti dece na internetu.

Važni linkovi:

1. A. U. 01/2019 O ZAŠTITI DECE NA INTERNETU

<https://masht.rks-gov.net/ua-nr-01-2019-per-mbrojtjen-e-femijeve-nxeneseve-ne-internet-ne-institucionet-e-apu/>

2. PAKET VODIČA „PUTOVANJE KROZ INTERNET“ (2 VODIČA ZA UČENIKE, 1 ZA NASTAVNIKE I 1 ZA RODITELJE)

- <https://masht.rks-gov.net/udhetimi-neper-internet-udhezues-per-nxenes-femije-te-klasave-3-5-te-arsimit-fillor/>
- <https://masht.rks-gov.net/udhetimi-neper-internet-udhezues-per-femije-nxenes-2/>
- <https://masht.rks-gov.net/udhetimi-neper-internet-udhezues-per-mesimdhenes-2/>
- <https://masht.rks-gov.net/udhetimi-neper-internet-udhezues-per-prinder/>

MODUL

**SPREČAVANJE DISKRIMINACIJE
U ŠKOLAMA**

Zašto ovaj modul?

Diskriminacija je prisutan problem u školama i svuda u društvu, koja može uticati na akademski i društveni uspeh učenika. Pre svega, treba shvatiti da je diskriminacija zabranjena međunarodnim instrumentima i domaćim zakonima. Kao nastavnici i školsko osoblje, odgovorni ste za stvaranje bezbednog i inkluzivnog okruženja u kojem sva deca/učenici mogu da uče i razvijaju se bez ikakve diskriminacije. U ovom modulu je prikazana uloga škole u sprečavanju diskriminacije u školama i dato je praktično uputstvo koje osoblje škole može da primeni.

Diskriminacija u školskom kontekstu

Diskriminacija u školskom kontekstu je različit ili nejednak tretman učenika zbog njihovog etničkog porekla, pola, rase, vere, seksualne orijentacije, društvenog statusa, ili bilo kojeg drugog ličnog svojstva.

Diskriminacija se može desiti na više načina u školi, uključujući:

- Različit tretman učenika na osnovu etničkog porekla, rase, vere, seksualne orijentacije ili bilo kog drugog ličnog svojstva. ;
- Nepružanje jednakih obrazovnih mogućnosti za sve učenike;
- Zabrana bilo kom učeniku da učestvuje u školskim aktivnostima zbog bilo kakvog ličnog svojstva;
- Potcenjivanje učničkih veština ili kompetencija u poređenju sa drugima na osnovu nekog ličnog svojstva. ;
- Nanositi štetu većini u korist određenih učenika ili grupa. Ili suprotno.

Ove diskriminacione radnje mogu imati ozbiljne posledice po učenike i ometati ih da postignu uspeh u akademskom, a zatim i u profesionalnom životu. Škole i akademsko osoblje moraju zajedno da rade na stvaranju pravednog i ravnopravnog okruženja za sve učenike, bez obzira na lična svojstva.

Sprečavanje diskriminacije

Ulogu škole u sprečavanju diskriminacije treba posmatrati u nekoliko pravaca, i to kroz:

- Stvaranje inkluzivnog okruženja;
- Edukaciju dece/učenika o raznolikosti i inkluziji;
- Reagovanje na slučajeve diskriminacije.

Sprečavanje diskriminacije u školama je važan izazov i zahteva se stalna posvećenost svih aktera obrazovanja. Neke od aktivnosti koje mogu pomoći u sprečavanju diskriminacije u školama su:

- Stvaranje dobre klime u školi gde svi se osećaju jednako. U dobrom školskom okruženju, gde se učenici osećaju prihvaćenim i poštovanim od strane vršnjaka i nastavnika, manja je verovatnoća da će doći do diskriminacije.
- Mogu se kreirati direktne politike i prakse kako bi se zaustavila diskriminacija i radilo na pravičnom i efikasnom rešavanju takvih slučajeva. To podrazumeva interna pravila škole ili čak konkretne mere u okviru školskog razvojnog plana.

- Efikasno sprovođenje nastavnih planova i programa koji su inkluzivni i nediskriminatorni. Nastavni plan i program koji se sprovodi po metodologiji koja daje prostor svima podjednako može pomoći u sprečavanju diskriminacije u školama, pomažući učenicima da shvate i vrednuju raznolikost na pozitivan način.
- Jačanje saradnje roditelja i zajednice može pomoći u sprečavanju diskriminacije u školama, pomažući da se podigne svest među svim akterima u obrazovnim institucijama.
- Obuka i razvoj školskog osoblja može pomoći u podizanju njihove svesti o pitanjima diskriminacije i izgradnji veština za efikasno rešavanje ovih pitanja.

Zaključak

Diskriminacija u školama predstavlja ozbiljno pitanje koje može imati dugoročne posledice na učenike i školsku zajednicu. Razumevanjem različitih oblika diskriminacije, pravnog okvira oko diskriminacije u školama i praktičnih strategija za sprečavanje diskriminacije, mogu se napraviti pozitivne promene u životima naših učenika. Uopšteno govoreći, sprečavanje diskriminacije u školama zahteva stalnu posvećenost svih aktera u obrazovanju i zajedničku posvećenost stvaranju podsticajnog i **prihvatljivog okruženja za sve**.

Link:

1. ZAKON BR. 05/L -021 O ZAŠTITI OD DISKRIMINACIJE

<https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=10924>

MODUL

PROMOVISANJE RODNE
RAVNOPRAVNOSTI

Zašto ovaj modul?

S obzirom da je načelo rodne ravnopravnosti jedno od osnovnih ljudskih prava, neizostavni je deo obrazovnih politika.. To znači jednake mogućnosti za dečake i devojčice, muškarce i žene u ostvarivanju njihovih ljudskih prava, i stoga je uloga škole u promovisanju ravnopravnosti izuzetno velika.

Uloga škole u promovisanju rodne ravnopravnosti

Škola je mesto gde deca i mladi stiču znanje, ali i mesto gde dobijaju model ponašanja i stiču vrednosti, razmišljanja i stavove o životu i društvu. Kao mesto vaspitanja i oblikovanja vrednosti i stavova, škola treba da bude sredina u kojoj su svi učenici jednaki i gde nema diskriminacije po osnovu pola, seksualne orijentacije, boje kože, veroispovesti ili bilo kog drugog ličnog svojstva.

Neki od glavnih elemenata koje školsko osoblje treba da uzme u obzir u promovisanju rodne ravnopravnosti su:

- Stvaranje bezbednog i ravnopravnog okruženja za dečake i devojčice;
- Obrada tema rodne ravnopravnosti kroz nastavni plan i program i kroz dodatne aktivnosti;
- Korišćenje knjiga i nastavnog materijala koji pokazuje različitost i poštuju sve učenike, bez obzira na njihov pol;
- Promovisanje uloge žene u društvu, u izgradnji državnosti, i institucija, različitih oblasti života;
- Sprečavanje rodni stereotipa, promovišući jednake mogućnosti za dečake i devojčice u porodici i društvu;
- Promovisanje učeničkih veština i talenata, bez rodne diskriminacije;
- Saradnja sa roditeljima, zajednicom, stručnjacima iz različitih oblasti u promociji rodne ravnopravnosti ;
- Podsticanje dečaka i devojčica da poštuju jedni druge i promovišu vrednosti demokratske civilizacije;
- Izbegavanje rodno zasnovanog nasilja, zlostavljanja, uznemiravanja i tako dalje.

Zaključak

Važno je da vaspitno-obrazovno, upravljačko i pomoćno osoblje bude proaktivno u promovisanju društvenih vrednosti gde se rodna ravnopravnost oseća i poštuje u svakom segmentu. Vaspitno-obrazovna institucija treba da bude mesto gde se svi osećaju dobro, gde su cenjeni i gde im se pruža mogućnost ravnopravnog razvoja. Kroz obrazovni sistem u kojem je jednakost temelj civilizacijskih vrednosti, nastavićemo da imamo zdrave porodice i razvijeno društvo.

Linkovi:

1. ZAKON BR. 05/L -020 O RAVNOPRAVNOSTI POLOVA

<https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10923>

2. KOSOVSKI PROGRAM O RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI 2020-2024.

<https://abgj.rks-gov.net/publikimet/107/programi-kosoves-per-barazi-gjinore>

<https://abgj.rks-gov.net/publikimet/105/publikimet-abgj>

MODUL

**PREVENCIJA
GOVORA MRŽNJE**

Zašto ovaj modul?

Ovaj modul je povezan i sa ostalim modulima, jer doprinosi kreiranju humanog, prijateljskog i bezbednog školskog okruženja.

Prevenција govora mržnje

Školsko osoblje ima ulogu u sprečavanju govora mržnje kroz kvalitetno vaspitanje i promociju vrednosti demokratske civilizacije. U nastavku pogledajte neke značajne predloge i smernice:

- Trening raznolikosti i inkluzije u okviru koga škole pružaju obuku o raznolikosti i inkluziji za decu/učeni-ke i osoblje kako bi promovisali podizanje svesti i razumevanje različitih kultura, rasa i religija. Ovo može obuhvatati seminare i druge forme obuke kako bi učili o empatiji, poštovanju i razumevanju;
- Programi protiv nasilja koje škole mogu redovno sprovoditi, objašnjavajući posledice uznemiravanja i diskriminacije. Ovi programi mogu edukovati decu/učeni-ke o štetnim posledicama govora mržnje i obezbediti sredstva za intervenciju i prijavljivanje mogućih incidenata;
- Vršnjačka edukacija - u okviru koje škole mogu da obuče mlade lidere/ke da postanu zagovornici za toleranciju i poštovanje. Ova deca/učeni-ke se mogu naučiti da prepoznaju govor mržnje i kako da bezbedno i efikasno intervenišu;
- Dijalog i diskusija, škole mogu da kreiraju bezbedan prostor za učenike, kako bi otvoreno diskutovali o govoru mržnje i njegovom uticaju. Ovo može uključivati vođene diskusije, debate i druge forme dijaloga koje dopuštaju učenicima da izraze svoje stavove i uče od drugih.
- Edukacija o društvenim mrežama, - u okviru koje se deca/učeni-ke u školama obrazuju o odgovornom korišćenju društvenih mreža i kako da se suprotstave govoru mržnje na internetu. Ovo može uključivati lekcije o digitalnom građanstvu, privatnosti i bezbednosti kao i strategije kao odgovor na govor mržnje na internetu;
- Partnerstva u zajednici, gde školsko osoblje može da saraduje sa lokalnim organizacijama i liderima zajednice u promovisanju tolerancije i poštovanja. Ovo može obuhvatiti programe na terenu, usluge u zajednici i druge oblike saradnje koji promovišu kulturu uključivanja i prihvatanja.

Zaključak

Uopšteno govoreći, prevenција govora mržnje u školama zahteva multisektorski pristup. Pristup koji uključuje obrazovanje, dijalog i uključivanje zajednice. Primenom ne samo ovih predloga, škole mogu da kreiraju bezbedno i inkluzivno okruženje koje podstiče poštovanje i razumevanje za sve učenike.

MODUL

**PREVENCIJA
NASILJA U PORODICI**

Zašto ovaj modul?

Nasilje u porodici pogađa milione ljudi širom sveta, uključujući decu i mlade. Kao predstavnik školskog osoblja, imate jedinstvenu priliku da pomognete u prevenciji nasilja u porodici tako što ćete identifikovati znakove upozorenja i pružiti podršku onima kojima je to potrebno. Ovaj modul je pripremljen da vam pruži znanje i sredstva potrebna za prepoznavanje i sprečavanje nasilja u porodici preko dece/učenika i slučajeva identifikovanih u školama.

Uloga škole prema ovom društvenom problemu

Pre svega, potrebno je znati šta je nasilje u porodici, koje su njegove vrste, ko je pogođen i koje su posledice nasilja u porodici (pogledajte detalje na linkovima ispod).

Uloga školskog osoblja protiv nasilja u porodici je prevencija, upućivanje i prijavljivanje.

Prevencija

Prevencija nasilja u porodici sprovodi se kroz kvalitetno obrazovanje novih generacija, u kojima se neguju humane i civilizovane vrednosti, na kojima se razvijaju i oblikuju uspešni pojedinci, odgovorni građani u mirnom i demokratskom društvu.

Značaj obrazovnih programa i programa podizanja svesti u sprečavanju nasilja u porodici je prilično veliki, stoga treba izabrati primere i modele programa vaspitanja i podizanja svesti dece/učenika, roditelja i osoblja.

Upućivanje i prijavljivanje

Da bi izvršili svoju ulogu u upućivanju i prijavljivanju, školsko osoblje mora razumeti identifikacione znakove nasilja, kao što su:

Fizički znaci: modrice, posekotine i druge povrede.

Emocionalni znaci: depresija, anksioznost i nisko samopouzdanje.

Znaci ponašanja: izolacija, povlačenje i agresija.

Nakon identifikacije znakova nasilja u porodici među učenicima, školski organi treba da prijave slučaj nadležnim organima kao sumnjivi slučaj. Nadležni organi su ti koji slučaj kvalifikuju ili ne kao slučaj nasilja u porodici. Poverljivost predmeta se mora uzeti u obzir tokom celog procesa.

Pružanje podrške žrtvama nasilja u porodici

Školsko osoblje treba da se pažljivo odnosi prema žrtvama nasilja i da im pruži psiho-socijalnu podršku u saradnji sa školskim pomoćnim osobljem i profilisanim organizacijama. Razumevanje emocionalnog i fizičkog uticaja nasilja na učenike koji su žrtve porodičnog nasilja i stvaranje bezbednog okruženja za njih je neophodno kako bi ostvarili svoj puni razvojni potencijal u školskoj sredini.

Zaključak

Osoblje škole ima važnu ulogu u sprečavanju nasilja u porodici. Razumevanje znakova upozorenja nasilja u porodici; identifikovanje i prijavljivanje slučajeva; pružanje podrške žrtvama i sprovođenje obrazovnih programa i programa za podizanja svesti, može pozitivno uticati na živote vaših učenika i njihovih porodica.

Linkovi:

1. KONVENCIJA SAVETA EVROPE O SPREČAVANJU I BORBI PROTIV NASILJA NAD ŽENAMA I NASILJA U PORODICI

<https://rm.coe.int/168046246b>

2. ZAKON BR. 2004/32, ZAKON KOSOVA O PORODICI

<https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/1A14F1C9-FBBA-4B4F-AAF4-08BD94F39EC5.pdf>

3. ZAKON BR. 06/L-077 IZMENAMA I DOPUNAMA ZAKONA BR. 2004/32 KOSOVA O PORODICI

<https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=18420>

4. STANDARDNE OPERATIVNE PROCEDURE ZA ZAŠTITU OD NASILJA U PORODICI NA KOSOVU

<https://readgur.com/doc/114429/procedurat-standarde-t%C3%AB-veprimit-p%C3%ABr-mbrojtje-nga-dhuna-n...>

5. INFORMATOR ŠKOLSKOG OSOBLJA O PRIMENI KONVENCIJE SAVETA EVROPE O SPREČAVANJU I BORBI PROTIV NASILJA NAD ŽENAMA I NASILJA U PORODICI

<https://masht.rks-gov.net/informatori-per-staf-shkollor-rreth-zbatimitte-konventes-se-keshillit-te-evropes-perparandalimin-dhe-luften-kunder-dhunesndaj-grave-dhe-dhunes-ne-familje/>

MODUL

**PREVENCIJA
TRGOVINE DECOM**

Zašto ovaj modul?

Trgovina decom je ozbiljan problem koji pogađa milione dece širom sveta. To je oblik modernog ropstva koji uključuje korišćenje dece za rad, u seksualne svrhe ili druge vrste eksploatacije. Školsko osoblje igra važnu ulogu u sprečavanju trgovine decom, jer je često u jedinstvenoj poziciji da identifikuje i prijavi potencijalne slučajeve trgovine decom. Ovaj nastavni modul je stvoren da školskom osoblju pruži znanje koje im je potrebno za sprečavanje trgovine decom u svojim zajednicama.

Uloga škole u prevenciji

Škola ima važnu ulogu u prevenciji trgovine ljudima, posebno trgovine decom i mladima. Ovo su neki od načina gde školsko osoblje može pružiti podršku, koristeći interne procedure, kao što su :

- Nastavne, međunastavne i vannastavne aktivnosti u obradi teme protiv trgovine ljudima;
- Programi za vaspitanje i podizanje svesti učenika u vezi sa rizikom od trgovine ljudima i kako da se zaštite od ove pojave. Ovi programi mogu da sadrže praktične savete, kao što su: „Ne razgovarajte sa nepoznatim osobama na internetu!“ i „Prijavite svaki sumnjivi incident nastavnicima ili školskom osoblju!“;
- Saradnja sa roditeljima i zajednicom na podizanju svesti o rizicima koje vode do trgovine ljudima i zaštiti dece od prevara, zavođenja nepoznatih i opasnih ljudi. Ovo može uključivati organizovanje seminara i sastanaka za roditelje, kako bi se podigla svest o ovom pitanju, a i više;
- Identifikacija i dokumentovanje ukoliko učenik ima znakove ili predispozicije za trgovinu ljudima. Ako postoji osnovana sumnja, školsko osoblje prijavljuje i upućuje osobu u relevantnu instituciju u skladu sa važećim zakonima. Ovo može uključivati obaveštavanje policije i pružanje psihološke i socijalne podrške učeniku po potrebi;
- Izgradnja pozitivnih i zdravih odnosa između učenika i školskog osoblja može pomoći da se otkrije više informacija o svim potencijalnim incidentima trgovine ljudima i da se izgradi poverenje i verodostojnost između učenika i školskog osoblja.

Zaključak

Uglavnom, škole mogu da igraju važnu ulogu u sprečavanju trgovine ljudima tako što pomažu u obrazovanju i podižu svest učenika i zajednice o ovoj pojavi, preduzimajući hitne mere u slučajevima gde postoji osnovana sumnja, i izgrađujući pozitivne odnose između učenika i školskog osoblja. Za dalje informacije i uputstva pogledajte sledeće linkove.

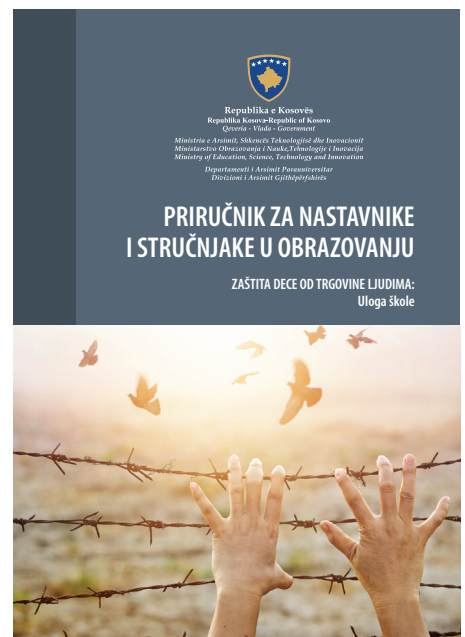
Linkovi:

1. ZAKON BR. 04/L-218 O SPREČAVANJU I BORBI PROTIV TRGOVINE LJUDIMA I ZAŠTITI ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

<https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=8875>

<https://womensnetwork.org/sq/publikimet/>

<https://masht.rks-gov.net/sr/category/dokumenti/publikacija/>

MODUL

PREVENCIJA SEKSUALNOG
UZNEMIRAVANJA

Zašto ovaj modul?

Prevenција seksualnog uznemiravanja je veoma važan zadatak za celo osoblje u obrazovnoj-vaspitnoj instituciji, jer deca moraju biti zaštićena kako bi odrastala i razvijala se u zdravom i bezbednom okruženju, daleko od bilo kakvih okolnosti koje im štete. Ovaj modul pruža savete i predloge koje rukovodeće, obrazovno i pomoćno osoblje može uzeti u obzir za svakodnevni rad.

Uloga i mogućnost škole u prevenciji seksualnog uznemiravanja

Postoji niz radnji i aktivnosti koje obrazovno-vaspitno osoblje može da realizuje kroz nastavni plan i program:

- Školsko osoblje treba da održava vaspitne sesije za učenike o prihvatljivom međusobnom ponašanju, o kulturi poštovanja i tolerancije. Takođe, školsko osoblje treba da se edukuje o ovoj temi, kako bi imalo otvorene diskusije sa učenicima. Raditi marljivo na efikasnom adresiranju tema seksualnog obrazovanja, jer pravilno obrazovanje smanjuje zloupotrebe i umešanost u štetne radnje;
- Treba da postoje jasne politike o prikladnom ponašanju i pravilima ponašanja u odnosima između učenika i osoblja. Ove politike treba da oštro osuđuju bilo koju vrstu nezakonitog ponašanja;
- Školsko osoblje mora da stvori bezbedno okruženje za sve učenike i mora da preduzme mere da smanji mogućnost nezakonitog ponašanja poput seksualnog uznemiravanja;
- Školsko osoblje mora biti edukovano i upoznato sa rizicima seksualnog uznemiravanja i mora biti u stanju da prepozna znake uznemiravanja i direktno i interveniše ukoliko se pojave;
- Treba preduzeti mere za zaštitu žrtava seksualnog uznemiravanja i treba da imaju jasnu politiku i jasna pravila po ovom pitanju. Škola takođe treba da pruži emocionalnu i psihološku pomoć i podršku žrtvama;
- U školi treba promovisati kulturu međusobnog poštovanja i tolerancije. U slučaju da se identifikuju slučajevi uznemiravanja, to se mora prijaviti u skladu sa važećim zakonima. Neprijavlivanje je krivično delo.

Zaključak

Prevenција seksualnog uznemiravanja u školama zahteva proaktivan pristup koji uključuje obrazovanje osoblja i učenika, kreiranje kulture poštovanja i inkluzije, razvoja, kao i primenu politika i postupaka koje štite sve članove školske zajednice. Preduzimajući ove korake, možemo stvoriti bezbedno i prijatno okruženje za učenje gde se sva deca/učenici mogu zdravo razvijati.

MONTI, koordinatorka škole za promociju zdravlja sa osobljem za nastavni plan i program i u saradnji sa UNFPA-om, izradili su paket smernica za seksualno obrazovanje, koji služi nastavnicima svih obrazovnih nivoa u preduniverzitetskom obrazovanju da se bave ovom temom kroz nastavni plan, plan koji uključuje informacije iz više predmeta, i vannastavne aktivnosti. Prema tome pogledajte materijale na sledećim linkovima.

Linkovi:

1. PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE O SEKSUALNOM VASPITANJU, 1-5 RAZRED:

<https://masht.rks-gov.net/lansohen-doracaket-per-mesimdhenes-per-edukimin-gjitheperfshires-seksual/>

2. PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE: SEKSUALNO OBRAZOVANJE I REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE (MOJE TELO, OSEĆANJA I PORODICA, 1-5 RAZRED)

<https://masht.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/11/doracaku-niveli-1-5.pdf>

3. PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE: SEKSUALNO OBRAZOVANJE I REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE (PUBERTET, LJUBAV I ODNOSI, 6-9 RAZRED)

<https://masht.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/11/doracaku-6-9.pdf>

4. PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE: SEKSUALNO OBRAZOVANJE I REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE (ZDRAVO I BEZBEDNO, 10-12 RAZRED)

<https://masht.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/11/booklet-10-12.pdf>

Ostali izvori:

5. PRIRUČNIK ZA SVEOBUHVAATNO SEKSUALNO OBRAZOVANJE VRŠNJAKA - PREVOD SA MAKEDONSKOG NA ALBANSKI JEZIK:

<https://hera.org.mk/wp-content/uploads/2022/06/SSO-albanska-verzija-7.6.22.pdf>

10 MODUL

**PROGRAM INICIJATIVE
MLADIH - Y OMLADINA**

Zašto ovaj modul?

Ovaj modul je proizvod regionalnog YMI – Inicijativa mladića programa koji sprovodi *Care International Balkans* u višim srednjim školama na Kosovu i drugim zemljama u regionu, sa ciljem prevencije nasilja, promovisanja zdravog načina života, rodne ravnopravnosti i sprečavanja zloupotrebe droga, alkohola i drugih negativnih elemenata. Kao takav, modul je informativan i razvijan za školsko osoblje, a kompletan i detaljan sadržaj programa se nalazi na linku na poslednjoj strani. S obzirom da je dobro ocenjen zbog pozitivnog uticaja na mlade, škola u kojima se program sprovodio, delimo ga i ovde uz mogućnost sprovođenja od strane svih škola.

Program je namenjen nastavnicima, stručnom osoblju, zdravstvenim radnicima i/ili drugim stručnjacima, vaspitačima, trenerima ili volonterima koji rade ili žele da rade sa mladima.

Program daje sledeće alternative korišćenja i mogućnosti uticaja:

- Razvijati nove, moderne tehnike i strategije podučavanja i učenja koje olakšavaju sticanje znanja i razvoj kompetencija učenika predviđenih okvirom kurikulumu za preduniverzitetsko obrazovanje na Kosovu;
- Koristiti raznovrsne i efikasne aktivnosti koje pomažu i utiču na srednjoškolce u procesu edukacije o rodnoj ravnopravnosti, smanjenja nasilja, posledice zloupotrebe droga i seksualno prenosivih infekcija. Stvarati u učionici i van nje kulturu zasnovanu na ljudskim pravima, bez nasilja i zdravog razvoja među mladima i zajednicom uopšte;
- Mladi od 14-18 godina da održavaju stavove i pokažu ponašanja koja podržavaju rodnu ravnopravnost i rodne norme, zdrave stilove života i obeshrabruju nasilno ponašanje prema zajednici, devojkama i vršnjacima;
- Promovisati pozitivne životne veštine, rodnu ravnopravnost i rodne norme za zdrav prelazak učenika iz doba adolescencije u odraslo doba.

Holistički pristup na kome se zasniva YMI program je definisana interaktivna metodologija, koja je integrisana u sve aktivnosti programa, doprinosi realizaciji sveobuhvatnog cilja kroz povećanje znanja učenika (kognitivni razvoj), prihvatanje i razvijanje novih životnih veština (razvoj ponašanja) i promena/prihvatanje vrednosti i stavova (afektivni/emocionalni razvoj).

Program se sastoji od dva dela i četiri tematska dela:

1. SESIJA – TRANSFORMATIVNI PROGRAM Y sa sledećim sadržajem:

- Uvod
- Predgovor
- Istorijat programa Inicijative mladih
- Obrazovna osnova
- Zašto se fokusirati na rodne norme?
- Od mladića kao prepreka, do mladića kao saveznika
- Oko priručnika
- Korišćenje priručnika
- Rezime video snimaka: "Bio jednom jedan dečak" i "Bila jednom jedna devojčica"
- Modaliteti razreda/realizacija seminara
- Očekivani rezultati učenja

2. SESIJA se nastavlja sa četiri glavne teme, i to:

1. *Razvoj identiteta; Identitet, osećaj i osećanja; Pol i rodne norme;*
2. *Nasilje je na vidiku; Od nasilja do mirnog suživota; Od nasilja do poštovanja u intimnim odnosima, samokontrola i upravljanje emocijama; Psiho aktivne supstance;*
3. *Seksualnost i zaštita seksualnih i reproduktivnih prava; Zdrava seksualnost, trudnoća tinejdžerki i prava na reproduktivno i seksualno zdravlje; Trudnoća: da ili ne; Seksualno prenosive infekcije; i HIV/AIDS;*
4. *Roditelji XXI. veka, Očinstvo i materinstvo; Budite promena kojoj težite.*

Zaključak

U okviru ovog programa postoje teme koje je potrebno obraditi u školskom kontekstu sa učenicima od 14. godina i starijim uzrastom, ali i sa grupama mladih u drugim aktivnostima podizanja svesti koje stručnjaci iz različitih oblasti mogu da sprovode u omladinskim centrima ili u okviru različitih volonterskih akcija..

Koncepti, vrednosti, stavovi, rezultati, metodološke smernice, ilustracije, resursi i drugi detalji mogu se naći u punom priručniku ovog programa, na sledećem linku: <https://youngmeninitiative.net/wp-content/uploads/2018/12/Y-TOOLKIT-ALB-WEB.pdf>

11 MODUL

**PREVENCIJA
RANIH BRAKOVA**

Zašto ovaj modul?

Škola ima važnu ulogu u sprečavanju ranih brakova upotrebom vaspitanih metoda i informacija potrebnih za podizanje svesti učenika o uticaju ranog braka na zdravlje i razvoj dece. Ovaj modul predlaže ideje o tome kako škole mogu pomoći u prevenciji ranih brakova.

Uloga škole u sprečavanju ranih brakova

Školsko osoblje treba da kreira programe i aktivnosti za podizanje svesti učenika o zdravim i toksičnim odnosima. Ovo može obuhvatiti teme kao što su "razlika između ljubavi i kontrole", "Uticaj kulture i društvenih normi na međuljudske odnose", i "Kako se zaštititi od nasilja od strane partnera i prinude na rani brak". Evo nekoliko ideja za rad školskog osoblja:

- Nastavnici mogu pomoći u podizanju i razvoju svesti učenika nudeći različite aktivnosti za lični i profesionalni razvoj;
- Deca moraju biti edukovana o različitim posledicama ranog braka koji može imati uticaj na njihov život, uključujući fizički, zdravstveni, intelektualni, društveni i emotivni aspekt;
- Fokusiranje na edukaciju i obrazovanje devojaka i žena je neophodno. Kada se devojke i žene obrazuju i razvijaju svoje karijere, imaju više mogućnosti da shvate važnost zdravog braka;
- Kroz kvalitetnu nastavu učenici se mogu edukovati o seksualnosti i reproduktivnom zdravlju. Ova vrsta edukacije može smanjiti broj maloletničkih trudnoća i seksualno prenosivih infekcija, omogućavajući učenicima da donose informisane odluke o svojim odnosima;
- Identifikovati znakove koji ukazuju da bi neko mogao uskoro biti (ili već jeste) žrtva prisilnog braka;
- Slučajevi moraju biti evidentirani i prijavljeni u skladu sa važećim zakonodavstvom.

Posledice ranog braka

Rani brak se odnosi na brak koji se sklapa pre 18. godine i ima ozbiljne posledice po fizičko, emocionalno i psihičko blagostanje mladih. Deca-neveste imaju veću verovatnoću da dožive nasilje u porodici, imaju ograničen pristup obrazovanju i mogućnostima zapošljavanja i imaju loše posledice po reproduktivno zdravlje.

Pitanje ranih brakova treba da bude tema od značaja za školsko osoblje iz nekoliko razloga: prvo, oni utiču na akademski učinak dece/učenika koji razmatraju rani brak. Drugo, rani brak može dovesti do napuštanja škole i povećanog izostajanja. Treće, to je kršenje ljudskih prava i protivno je principima rodne ravnopravnosti i osnaživanja devojaka i žena.

Identifikacija znakova ranog braka i kako intervenisati

Školsko osoblje treba da bude oprezno na znake ranog braka, koji uključuju:

- Česte izostanke iz škole;
- Iznenadne promene u ponašanju, kao što je usamljenost ili depresivno ponašanje;
- Uključivanje u seksualnu aktivnost u ranim godinama;
- Otkrivanje planova za brak.

Ako član školskog osoblja sumnja da bi učenik mogao biti u opasnosti od ranog braka, on/ona treba:

- prijaviti sumnju direktoru škole kao i porodici i Centru za socijalni rad;
- pružiti detetu/učeniku informacije o rizicima i posledicama ranog braka;
- usmeriti dete/učenika na odgovarajuće usluge podrške, kao što su socijalno savetovanje, pravno savetovanje ili druge socijalne usluge;
- inicirati podršku za dete/učenika koje može biti u opasnosti od ranog braka.

Zaključak

Rani brak predstavlja kršenje ljudskih prava i ima ozbiljne posledice po blagostanje i razvoj mladih. Kao obrazovno osoblje, imate odgovornost da obezbedite da deca/učenici budu svesni rizika povezanih sa ranim brakom i da budu opremljeni znanjem i sposobnostima za donošenje informisanih odluka o svojoj budućnosti. Identifikovanjem znakova ranog braka i obezbeđivanjem resursa i podrške, možemo pomoći u sprečavanju ranih brakova i promovisati blagostanje naše dece/učenika.

12 MODUL

**PREVENCIJA
DEČIJEG RADA**

Zašto ovaj modul?

Dečji rad je ozbiljan problem koji pogađa milione dece širom sveta. Važno je da škole preuzmu aktivnu ulogu u sprečavanju dečijeg rada, kako u svojim zajednicama, tako i širom sveta. Ovaj modul pruža smernice školskom osoblju za sprečavanje opasnog i zabranjenog dečijeg rada.

Uloga škole u sprečavanju dečijeg rada

Prevenција uključivanja dece u rizične i/ili prinudne poslove vrši se efikasnim obrađivanjem ove teme kroz nastavni plan. Dodatno, to uključuje prevenciju i intervenciju na rano napuštanje škole, jer deca uključena u rad jesu i treba da se posmatraju kao kategorija sa rizikom od napuštanja škole. U nastavku možete pogledati moguće mere ili radnje za sprovođenje u školskoj sredini.

- Školsko osoblje može da radi na povećanju svesti o rizicima dečijeg rada i njegovom negativnom uticaju na zdravlje, obrazovanje i opšti razvoj dece. Mogu da organizuju seminare i druge obrazovne programe za obrazovanje dece/učenika i roditelja o posledicama dečijeg rada;
- Škole moraju stvoriti bezbedno i sveobuhvatno okruženje za učenje koje ne sadrži nikakav oblik zlopotrebe, eksploatacije ili diskriminacije. Deca/učenici koji se osećaju bezbedno i podržano imaju manju verovatnoću da napuste školu i radno se eksploatišu;
- Obrazovanje je jedan od najefikasnijih načina za prevenciju dečijeg rada. Škole treba da nastoje da obezbede pristup kvalitetnom obrazovanju za sve učenike, bez obzira na njihovo ekonomsko ili socijalno poreklo;
- Školsko osoblje treba da bude edukovano da identifikuje učenike koji imaju veće rizične faktore da postanu žrtve dečijeg rada. Ovo uključuje decu/učenike koji dolaze iz siromašnih porodica, imaju ograničen pristup obrazovanju ili žive u područjima sa visokom stopom dečijeg rada;
- Školsko osoblje mora da prepozna opasne oblike rada i poslove zabranjene za decu, kako bi deci ukazalo na posledice bavljenja tim poslovima, bez obzira na njihov društveni status (uzimamo u obzir posledice u fizičkom, intelektualnom, socijalnom i emocionalnom razvoju, uključujući pravne posledice po njihove roditelje);
- Školsko osoblje može da sarađuje sa zajednicom kako bi se bavili osnovnim uzrocima dečijeg rada. Ovo uključuje posvećenost politikama i programima koji promovišu prava dece i stvaranje ekonomskih mogućnosti koje pomažu porodicama da izbegnu potrebu da se oslanjaju na rad svoje dece;
- Školsko osoblje mora postupati predostrožno i prijaviti sve sumnjive slučajeve dečijeg rada odgovarajućim organima. Ovo može pomoći u sprečavanju eksploatacije dece i obezbediti im podršku i usluge koje su im potrebne.

Zaključak

Prateći ove smernice, školsko osoblje može igrati ključnu ulogu u sprečavanju dečijeg rada i obezbeđivanju prilika deci da se obrazuju i rastu u bezbednom okruženju.

MONTI u partnerstvu sa Međunarodnom organizacijom rada, i kancelarijom na Kosovu je obezbedilo korišćenje materijala potvrđenih od strane UNESCO-a i izradilo je materijale za škole, tako da se rad dece pažljivo razmatra i na međunarodnom i nacionalnom nivou. Pogledajte sledeće linkove.

Linkovi:

1. MLADI NA RADU (DISKUSIJA O BEZBEDNOSTI)

<https://masht.rks-gov.net/rinia-ne-pune/>

2. SCREAM -ZAŠTITA PRAVA DETETA KROZ VASPITANJE, UMETNOST I MEDIJE - DIDAKTIČKI PAKET

https://www.ilo.org/ipec/Informationresources/WCMS_IPEC_PUB_5807/lang--en/index.htm

3. ZAŠTITA DEČJIH PRAVA PREKO VASPITANJA, UMETNOSTI I MEDIJA - TRŽIŠTE RADA

<https://masht.rks-gov.net/mbrojtja-e-te-drejtave-te-femijeve-nepermjet-edukimit-artit-dhe-medias-tregu-i-punes/>

4. ZAŠTITA DEČJIH PRAVA PREKO VASPITANJA, UMETNOSTI I MEDIJA - INTEGRACIJA ZAJEDNICE

<https://masht.rks-gov.net/mbrojtja-e-te-drejtave-te-femijeve-nepermjet-edukimit-artit-dhe-medias-integrimi-i-komunitetit/>

5. ZAŠTITA DEČJIH PRAVA PREKO VASPITANJA, UMETNOSTI I MEDIJA –DRAMATIZACIJA

<https://masht.rks-gov.net/mbrojtja-e-te-drejtave-te-femijeve-nepermjet-edukimit-artit-dhe-medias-dramatizimi/>

6. ZAŠTITA DEČJIH PRAVA PREKO VASPITANJA, UMETNOSTI I MEDIJA –KOMUNIKACIONA SREDSTVA, ŠTAMPA

<https://masht.rks-gov.net/mbrojtja-e-te-drejtave-te-femijeve-nepermjet-edukimit-artit-dhe-medias-mjetet-e-komunikimit-shtypi/>

7. ZAŠTITA DEČJIH PRAVA PREKO VASPITANJA, UMETNOSTI I MEDIJA- KOMUNIKACIONA SREDSTVA, RADIO I TELEVIZIJA

<https://masht.rks-gov.net/mbrojtja-e-te-drejtave-te-femijeve-nepermjet-edukimit-artit-dhe-medias-ndal-punes-se-femijeve-mjetet-e-komunikimit-radioja-dhe-televizioni/>

8. ZAŠTITA DEČJIH PRAVA PREKO VASPITANJA, UMETNOSTI I MEDIJA- STOP DEČIJEM RADU – DEBATA

<https://masht.rks-gov.net/mbrojtja-e-te-drejtave-te-femijeve-nepermjet-edukimit-artit-dhe-medias-ndal-punes-se-femijeve-debati/>

9. ZAŠTITA DEČJIH PRAVA PREKO VASPITANJA, UMETNOSTI I MEDIJA- STOP DEČIJEM RADU - KREATIVNO PISANJE

<https://masht.rks-gov.net/mbrojtja-e-te-drejtave-te-femijeve-nepermjet-edukimit-artit-dhe-medias-ndal-punes-se-femijeve-shkrimi-krijues/>

10. ZAŠTITA DEČJIH PRAVA PREKO VASPITANJA, UMETNOSTI I MEDIJA- STOP DEČIJEM RADU- UMETNIČKI KONKURS

<https://masht.rks-gov.net/mbrojtja-e-te-drejtave-te-femijeve-nepermjet-edukimit-artit-dhe-medias-ndal-punes-se-femijeve-konkursi-artistik/>

11. ZAŠTITA DEČJIH PRAVA PREKO VASPITANJA, UMETNOSTI I MEDIJA- STOP DEČIJEM RADU - IGRANJE ULOGA

<https://masht.rks-gov.net/mbrojtja-e-te-drejtave-te-femijeve-nepermjet-edukimit-artit-dhe-medias-ndal-punes-se-femijeve-loja-me-role/>

12. ZAŠTITA DEČJIH PRAVA PREKO VASPITANJA, UMETNOSTI I MEDIJA- STOP DEČIJEM RADU – SLIKA

<https://masht.rks-gov.net/mbrojtja-e-te-drejtave-te-femijeve-nepermjet-edukimit-artit-dhe-medias-ndal-punes-se-femijeve-figura/>

13. INTERVJUI I ANKETE

<https://masht.rks-gov.net/intervista-dhe-sondazhe/>

14. ZAŠTITA DEČJIH PRAVA PREKO VASPITANJA, UMETNOSTI I MEDIJA- STOP DEČIJEM RADU – KOLAŽ

<https://masht.rks-gov.net/mbrojtja-e-te-drejtave-te-femijeve-nepermjet-edukimit-artit-dhe-medias-ndal-punes-se-femijeve-kolazh/>

15. ISTRAŽIVANJA I INFORMACIJE

<https://masht.rks-gov.net/kerkimi-dhe-informacioni/>

16. VODIČ ZA RAZVOJ MODULA

<https://masht.rks-gov.net/udhezues-per-zhvillimin-e-moduleve/>

17. ZAŠTITA DEČJIH PRAVA PREKO VASPITANJA, UMETNOSTI I MEDIJA

<https://masht.rks-gov.net/mbrojtja-e-te-drejtave-te-femijeve-nepermjet-edukimit-artit-dhe-medias/>

Korišćenje modula u podizanju kapaciteta nastavnika i drugih subjekata institucija obrazovanja

Svi moduli ovog paketa, mogu se koristiti i u okviru obuke za nastavnike, prema oblicima definisanim važećim zakonodavstvom. Za alternativne načine obuke i postupke sprovođenja pogledajte u nastavku sažete informacije i linkove koji pokazuju zakonodavstvo i politike utvrđene od strane MONTI-ja.

Za program Y i paket modula MONTI-ja treba da se organizuju obuke za sve zainteresovane osobe iz institucija obrazovanja: rukovodioce, nastavnike, koordinate kvaliteta, pedagoge, psihologe, roditelje, učenike. Ovaj sveobuhvatan pristup obuci je neophodan, jer je za obradu tema koje spadaju u okvir dečje zaštite potreban doprinos svih u našim institucijama.

Na ovaj način kao i u fazi pripreme programa obuke treba predvideti neophodne subjekte i precizirati uticaj i integrirani pristup delovanja u korist blagostanja i razvoja deteta u okviru punog potencijala.

Stručno usavršavanje i licenciranje nastavnika

Kontinuirano stručno usavršavanje je proces koji se odnosi na sve nastavnike u svetu, u različitim oblicima, u zavisnosti od perspektive zemlje ili regiona.

Kontinuirano stručno usavršavanje nastavnika i licenciranje ostaju prioritet Ministarstva obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija pored zemalja regiona i Evrope, oslanjajući se na član 5. Zakona br. 04/L-032 o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo. Pogledajte dalje glavne odredbe vezane za unapređenje nastavnika:

Član 33. i Zakon br. 04/L-032 o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo uređuje licenciranje nastavnika:

- 1.** Licenciranje nastavnika, priprema okvira i standarda za stručni razvoj i procenu učinka je odgovornost ministarstva, koje postupa po savetima i preporukama DSLN-a.
- 2.** Licenciranje nastavnika određuje uslove koji se moraju ispuniti od strane nastavnika da bi stupio i ostao u profesiji kao i kriterijumi i uslovi za unapređenje u sistemu licenciranja.
- 3.** Ministarstvo podzakonskim aktom prema savetu DSLN-a utvrđuje:
 - 3.3.** uslove za stručno usavršavanje i učinak nastavnika u procesu licenciranja;
 - 3.4.** standarde i postupke za akreditaciju programa stručnog usavršavanja nastavnika;
 - 3.5.** standarde profesionalne prakse.

Iz Zakona o preduniverzitetskom obrazovanju br. 04/L-032, zatim potiču i podzakonski akti i Strategija obrazovanja 2022-2026, u vezi sa Planom strategije obrazovanja 2017-2021. U Strategiji obrazovanja 2022-2026 predviđeni su prioriteti stručnog usavršavanja prema prioriternim oblastima, ali nisu ometene ni druge obuke koje doprinose kontinuiranom unapređenju stručnog usavršavanja nastavnika tokom karijere. U akcionom planu Strategije obrazovanja do specifičnog cilja 2.8. *Potpuno sprovođenje sistema licenciranja i povećanje mogućnosti za stručno usavršavanje i unapređenje nastavnika na osnovu nastavnih standarda u 2.8.5, 2.8.6, 2.8.8, 2.8.9* kao i drugih sekcija koje podržavaju stručno usavršavanje nastavnika, pre službe i u službi.

Neka administrativna uputstva su doneta iz zakona, kao što su:

- Administrativno uputstvo – Državni savet za licenciranje nastavnika, koji postavlja i nadgleda stručno usavršavanje nastavnika i politike licenciranja.
- Administrativno uputstvo-05/2017 Sistem licenciranja i stručnog usavršavanja nastavnika u karijeri, član 3. Sistem licenciranja i stručnog usavršavanja nastavnika u karijeri, kojim se predviđa stručno usavršavanje nastavnika pre službe u uvodnoj fazi i tokom službe.
- Administrativno uputstvo-06/2017 o kriterijumima za odobravanje programa za stručno usavršavanje nastavnika i obrazovnih radnika. U ovom administrativnom uputstvu, definisani su postupci prijavlivanja lokalnih i međunarodnih NVO-a za njihove programe za stručno usavršavanje. Obuka u svom programu mora imati najmanje 6 sati. Jedan dan obuke bi trebalo da obuhvati 6 sati. Koliko dana će se održavati trening zavisi od rasporeda broja sati. Na primer: trening se može na dva dana, od koga će svaki pojedinačni dan treninga trajati 3 sata.
- Administrativno uputstvo-119/2020 o školskom stručnom usavršavanju nastavnika, gde se predviđa stručno usavršavanje na osnovu identifikacije školskih potreba, odnosi se i na činjenicu da obuku može da sprovodi i školsko osoblje, a ne samo lokalni i međunarodni NVO-i. Zahtevi za stručno usavršavanje nastavnika izrađuju se prema potrebama škole, a zatim se upućuju nadležnoj direkciji za obrazovanje na odobrenje i finansijsku podršku.

Stručno usavršavanje nastavnika treba da podrži i pomogne nastavnicima u sprovođenju novog nastavnog plana i programa Kosova, revidiranog 2016. godine, sa novim metodologijama nastave, odgovarajućim tehnikama sa predmetnim programima i vannastavnim aktivnostima, donoseći kreativnu nastavu i učenje učenicima.

Stručno usavršavanje nastavnika treba da bude povezano sa državnim politikama preduniverzitetskog obrazovanja kao što su školski nastavni planovi i programi, referentnim politikama usmerenim ka kompetencijama nastavnika i njihovom obrazovanju, kao i efikasnoj i kvalitetnoj nastavi.

Stručno usavršavanje nastavnika treba da se zasniva na Strateškom okviru za stručno usavršavanje nastavnika koji služi kao referentna tačka za standarde profesije nastavnika ili profil kompetencija nastavnika u različitim fazama karijere prema sistemu licenciranja.

Stručno usavršavanje nastavnika treba da se zasniva na potrebama, a ne na ponudi. Profesionalna orijentacija nastavnika je povezana sa potrebama i zahtevima nastavnika koji se utvrđuju kroz procenu potrebe i druge konsultativne i planske forme na školskom, opštinskom i centralnom nivou.

Stručno usavršavanje nastavnika koji se sprovodi na Kosovu uključuje implementaciju programa od strane spoljnih saradnika i pružanje školskog stručnog usavršavanja (PSUOŠ), kroz pristup baziran na školskim potrebama.

Stručno usavršavanje nastavnika je obezbeđeno od strane: javnih ustanova koje imaju zadatak usavršavanje veština nastavnika; nevladinih organizacija sa misijom obrazovanja; međuvladinih organizacija i različitih obrazovnih projektata u partnerstvu sa donatorima i razvojnim partnerima.

Oblici stručnog usavršavanja nastavnika u školi

Stručno usavršavanje školskih nastavnika odvija se u različitim oblicima, uključujući:

- Programi/ obuke na nivou škole prema utvrđenom programu, sa liste programa odobrenih od strane MONTI-ja, izabranih i ugovorenih od strane škole ili opštine za više od jedne škole;
- radionice i seminare koje organizuje sama škola;
- savetovanje i mentorstvo među kolegama;
- istraživanje od strane grupa nastavnika.

Svi programi stručnog usavršavanja nastavnika moraju proći kroz postupak za prijavljivanje u MONTI-ju, i biće procenjeni od strane državne komisije za licenciranje nastavnika, odobreni ili odbijeni. Sve obuke se nadgledaju od MONTI-ja, kancelarije za obuku i opštinske direkcije za obrazovanje. U prilogu su linkovi gore navedenih dokumenata.

Sve obuke, koje su podeljene na prioritetne i dopunske, služe nastavnicima za kontinuirano obrazovanje i napredak u karijeri u skladu sa učinkom i važećim zakonskim aktima.

Linkovi:

http://www.mashtgov.net/advCms/documents/03_Ligji_per_arsimin_Parauniversitar_anglisht.pdf

<https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/02/20161006-kesp-2017-2021-1.pdf>

1 .STRATEGIJA OBRAZOVANJA 2022-2026

<https://masht.rks-gov.net/strategjia-e-arsimit2022-2026/>

2. STRATEGIJA OBRAZOVANJA 2022-2026, AKCIONI PLAN

<https://masht.rks-gov.net/strategjia-e-arsimit-2022-2026plani-i-veprimit/>

<https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/03/korniza-kurrikulare-finale.pdf>

3. AU BR. 5/2017 O SISTEMU LICENCIRANJA I USAVRŠAVANJA NASTAVNIKA U KARIJERI

<https://masht.rks-gov.net/ua-me-nr-5-2017-sistemimi-i-licencimit-dhe-zhvillimit-te-mesimdhenesve-ne-karriere/>

4. ADMINISTRATIVNO UPUTSTVO BR. 13 /2023 O DRŽAVNOM SAVETU ZA LICENCIRANJE NASTAVNIKA

<https://masht.rks-gov.net/udhezim-administrativ-mashti-nr-13-2023-per-keshillin-shteteror-per-licencimin-e-mesimdhenesve/>

5. ADMINISTRATIVNO UPUTSTVO BR. 12 /2023 O KRITERIJUMIMA I POSTUPCIMA ZA ODOBRAVANJE PROGRAMA STRUČNOG USAVRŠAVANJA NASTAVNIKA I ZAPOSLENIH U OBRAZOVANJU

<https://masht.rks-gov.net/udhezim-administrativ-nr-12-2023-per-kriteret-dhe-procedurat-e-aprovimit-te-programeve-per-zhvillimin-profesional-te-mesimdhenesve-dhe-punonjesve-arsimore/>

6. ADMINISTRATIVNO UPUTSTVO BR. 16/ 2023 O STRUČNOM USAVRŠAVANJU NASTAVNIKA

<https://masht.rks-gov.net/udhezim-administrativ-mashti-nr-16-2023-per-zhvillimin-profesional-te-mesimdhenesve/>

Zaključak

U datom formatu, ovi moduli su dobra osnova za informisanje i usmeravanje nastavnika i ostalog osoblja naših škola da rade na sprečavanju negativnih pojava koje štete i ometaju decu da se pravilno razvijaju, vaspitavaju i obrazuju. Radom u ovim oblastima prema ulozi sektora obrazovanja ostvaruje se povećanje posvećenosti i ispunjavanje institucionalne obaveze zaštite deteta od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zloupotrebe. Dečija zaštita je odgovornost svake institucije, pa tako i institucije obrazovanja, stoga je paket ovih modula pomoć i podrška okviru obrazovanja, u najboljem interesu naše dece.

Obrazovanjem i vaspitanjem dece kao i obezbeđivanjem njihove zaštite od elemenata koji ometaju njihov pun razvoj, naše institucije stvaraju mogućnost održivog i zdravog razvoja dece, porodice i našeg društva.

This manual was supported by Care International in Balkans with partners SIT and YMCA, through funding from Austrian Development Cooperation. The content is responsibility of the Ministry of Education, Science, Technology and Innovation of Kosovo and does not necessarily reflect the position of Austrian Development Cooperation.